

FORTUNA a tökéletes főz-süt-fűt kb. 5 fillérért
petrolgázgép egy órára!

PERFEKT FŐZŐLAPUNK UTÓLÉRHETETLEN!

Fűtlet: Andrassy-ut 33 (Nagymező-utca sark). Telefon 1-262-73
Fűtlet: Rákóczi-ut 40 (Corvinna szemben). Telefon 1-400-71

Többezeréves cserepek a Tabánban

Nagy Lajos professzor nyilatkozata a tabáni ásatások eredményeiről

Mikor a rácvárosi viskókat lebontották, az archeológusok vették birtokba az egész Tabánt. Azóta dr. Nagy Lajos egyetemi tanárnak az aquincumi múzeum igazgatójának vezetésével és irányításával folyik ott a kutató munka. Két esztendő alatt széltében-hosszában átkutatták az egész városrészt és az eredmény valósággal szenzációs. A föld mélyéből több ezer esztendő cserepek kerültek napvilágra: csuprok, kánták, fazekak, bödönök és tányérok darabjai, több évezredes kultúra bizonyítékai. Találtak őskori holmikat a neolith és hallstatti kultúrák idejéből. Találtak temérdek kelta kerámiát, római köveket, középkori cserepeket és a török hódoltság idejéből ép és törött állapotban kibányászott mázos, figurás és mászatlan köcsögöket és tányérokat. A tudós számára ez a sok cserép olyan, mint a nyitott könyv, melyből olvasni lehet. Ezek a cserepek több ezer esztendő múltjáról beszélnek és ezekből a cserepekből Nagy Lajos professzor nemcsak Tabán őslakóinak települési egymásutánját határozta meg, de a régiségek többé-kevésbé tisztázzák Buda eredetét és történetét is.

Meglátogattam Nagy Lajos professzort, hogy megkérjem, mondjon el egyet-mást a tabáni ásatások eredményéről. A professzor rá, ahol valósággal fazekasműhelyt rendeztek be, melyben szorgos munka folyik. Az aquincumi igazgató felügyelete és vezetése alatt most rekonstruálják a Tabán gyomrából kibányászott cserepeket. Finom rajzu tányérok, nagyhasú méter magasságú kelta cserép-hombok, harangalakú köcsögök és hasonló sorjázanak itt a szekrényekben és várják a Budapesti Múzeum átkutatóinak alkalmából rendezendő kiállítás. Bizonyára óriási sikerük lesz ezen a kiállításon, nemcsak azért, mert szépek és érdekesek, de hogyne érdekelne bennünket az a fazék és az a köcsög, amelyben kétezer esztendővel ezelőtt kelta halászok főzték a halat.

A kőkorszaktól a törökvilágig

Nagy Lajos professzor, kinek fiatalága ellenére már a külföld tudósvilága előtt is jócskán ismert, örömmel ujságolta, hogy a Tabán gyomrából kiásott kerámia-gyűjteményben a korai kőkorszaktól a neolith-tól kezdve a bronz-kor, a vas-kor (hallstatti kultúra) és a kelta koron keresztül egészen a XVIII. századig minden időszaknak megvan a maga emléke. Különösen értékes ez a gyűjtemény most, mikor a főváros megírni készül Budapest történetét és a tabáni ásatások fogják tisztázni Budapest eredetét. Részben megváltozik a római korszakra vonatkozó tudásunk is. Sok új dolgot tudunk meg a római megszállás koráról, s ennek különböző fázisairól. Erősebb például — mondja dr. Nagy Lajos —, hogy a kelta kultúra mennyire szaturálva volt a római ízléssel; mutatja az, hogy találtak egy kelta edényt, melyen díszítésként egy Viktóriának gemmába véselt rajza szerepel. Tabán rendezése különben szívügye Szendy Károly polgármesternek. A kezdetleges régészeti leleteken fellelkesülve, Király Kálmán tanácsnok is úgy intézkedett, hogy a régészeti kutatások karöltve haladhatnak a kertészeti és egyéb munkálatokkal. Kutatásaink már 1935-ben nagyszerű eredményekkel jártak. A földből kibányászott emlékekből már két szoba van berendezve a főváros új régészeti múzeumában. De 1936-ban, mikor az egész tabáni dombot lefordították, az archeológiai anyag megduplázódott és nemcsak kiegészült, de felül is múlta a régít. Így aztán az ujonnan berendezett történeti múzeum páratlan lesz abban a tekintetben, hogy az összes kultúrkorszakok kerámiáját, különösen pedig a középkor kerámiáját teljes egészében tudjuk bemutatni.

— Összintén szólva nem lepett meg — mondja a professzor —, hogy a tabáni ásatások ilyen szép eredménnyel jártak. Vártam ezt az eredményt, mert hiszen Budapest évezredek óta tranzit-állomás volt Észak-Európa és Nyugat-Magyarország, valamint az Áldunán keresztül feljövő bizánci és nyugati kereskedelem között.

Pest város eredetét tisztázták az 1932. évi eskütéri ásatások. Az a hatalmas római vár, melyet Diocletianus császár 294-ben épített, s melynek irodalmi említése Idátiusz „Fasti”-jából közismert, indította a kutatókat arra, hogy a pesti hídfővel szemben, a budai Áteliensek oldalán is, ha nem is olyan nagy, de hasonló védőművet kell találni. Az 1934. évi ásatások azt mutatják, hogy a tabáni templom környékén csak a késő középkor folyamán épültek házak. Korábban a Duna gyakori kiöntései miatt homokos zátony volt ez a terület, viszont a magasabban fekvő részeket állandóan lakták és az ásatások is változatos kultúrák nyomait mutatják. Érdekes, hogy az ásatások során a vidéken középkori épületek, házak nyomai nem kerültek elő, ellenben nagy számban találtunk putri, azaz földbeágyazott lakásnyomokat, kerek alakú, mélyebb tűzhelyeket, rakatvermeket és hulladékgyűjtőket. Ezek a gödrök, vermek nem egy korszakból származnak, hanem a legkülönbözőbb kultúrák hagyatékai. A rézkorszak, vagy a keltakori vermek mellett ugyanabban a szintben jött elő XV. vagy XVII. századból való veremraktár is.

Az ásatási rétegrajzok megmutatták, hogy a régi időkben az a kiemelkedő domb volt a lakott hely, melyet nyugatról az Ördögárok, kelet felől a Dunamentén haladó hajóvontató út határolt, észak felé a budai Várhegy volt öszeköttesben. Ez a szerencsés alakulata tette állandó lakott helyé, révmelletti teleppé, mely azonban városjellegét sohasem ért el. Az őskor folyamán — ideszámítva a római uralom korába beletörkölő késő La Tène-kultúra időszakát is — az Ördögárok mocsaras környéke szinte vonzotta a primitív népeket, mert megélhetésük számára bőségesen megtalálták a létfeltételeket. Az őskori vermek élelemhulladéka, kagylóhéjak, teknősbékapáncélók és halszálkák mutatják, hogy a mocsaras vidék szolgáltatta a főélelmi cikket. A hegyek pedig a vadat adták, mint ahogy ezt az őskori vermekben talált szarvascsontok és vad-disznógyaragok jelzik.

Nagy Lajos professzor reméli, hogy település-történetre vonatkozó kutatások során a pesti középkori város-alapítással együtt haladó jobbparti városrésznél a parvum, vagy minor Pest-nek a helyét is pontosabban megállapítják majd. Érdekes különben az a megjegyzése, hogy a Szent Gellért-legendában történetileg is hitelesnek elfogadható Capella beatae Virginis helyét nem sikerült felfedezniük.

Az 1935. évi ásatás megmutatta, hogy a Közép-Duna vonalának pesti szakasza a legjelentősebb őskori települések bázisa volt. Találtak itt kőkorszaki települési kerámiát és szép számmal van képviselve a gyűjteményben az úgynevezett neolith-kor végét jelző badeni kultúra emlékeztető kerámia. Nagyobb számmal van képviselve a gyűjteményben a bronz-kor is, elsősorban a harangalakú edényekkel, de szórványosan olyan cserepeket is találtak, melyeken a díszítések mészhalkával voltak kitöltve. A vas-korból való szórványos leletek azt mutatják, hogy ez a kultúra fejlődési fázisok nélkül olvadt fel a La Tène-kultúra utolsó szakaszának hordozói által képviselt, szinte európai — nemzetközivé vált kultúrájában.

Kelta-telep Tabánban

Legszebben volt képviselve ásatásunk területén a La Tène (kelta) kultúra utolsó szakasza, mely már részben átmege a római uralom idejébe. Ennek a korszaknak az emlékeit egy-egy tűzhelyen találták meg, vermekből bányázták ki és egymás mellett szerepelnek a legváltozatosabb alakú, formájú és díszítésű kelta edények. Magyarországon eddig a tabáni La Tène-kerámia a leg-tökéletesebb. A tabáni telep anyaga áll a középdunavideki kultúrában a vezető helyen. A későbbi kelta kerámiának egyik legjezetesebb a jól iszapolt, vörösré égetett kancsókon vörös- és fehérsávos festés és ezen belül vonalas festett díszek alkalmazása. De nagyszámban kerültek elő grafitall kevert anyagból vastag peremű csöbrök, csuprok, melyek oldalait függőleges vagy

keresztelő rovátkolások díszítik. Nem hiányoznak a besimított vonalas díszítések, a bekarcolt hullámos vonalak és szerepel a benyomott díszek alkalmazása is.

A késő kelta kultúra, mondhatjuk telep- város nem tűnt el a római uralom korával. Az ásatások alkalmával kimondottan római ízlésű cseréptöredékek csak néhány példányban akadtak. De a kelta fazekasok már átveszik a római formákat. Említést érdemel, hogy a névleg ismert kelta fazekasnak, Resatusnak több edénytöredéke is előkerült a föld alól, vegyesen tiszta La Tène-stílusú darabokban. Resatusról tudjuk, hogy csak Krisztus után az első század fordulóján hozta fel gyárát Pogánytelepről Aquincum vidékére. A tabáni kelta telep megőrizte régi jellegét, a római kultúrát pedig nem fogadta be. A La Tène utolsó szakaszának hosszú élete volt.

A tabáni ásatásoknál előkerült kelta putrilakások tűzhelye polgári település hagyatéka nem választható el az Eraviskéi névű kelta néptörzstől, melynek megerősített vára a Gellérthegyen állott, ahol a civitás vezetőse székelt. A Gellérthegyen, főleg a déli lejtőjén laktak az előkelőbbek. A hegy déli oldalán talált sírkövek mutatják, hogy ott volt a temető is. Ugyanitt került elő egy kelta szentély, melynek területén T. Fl. Titianus augur oltárkövét találták meg. Ezt a császári ház és a civitás Eraviscorum üdvéért állította a III. század közepe táján. Ez is azt bizonyítja, hogy az itt lakó kelta-törzsnek eravisk volt a neve.

Ez az eraviskus törzs volt az, amely a Gellérthegyi hallstatti-kori várat a Krisztus születése előtti első évszázadban megszállta. Mint az új nyugatról jött honfoglaló: rátelepedett az illyr-pannon őslakosságra és kultúrája átvételére kényszerítette. Így volna érthető Tacitus megjegyzése, hogy az eraviskok olyan nyelvet beszélnek, mint más illyr törzsek.

A Gellérthegy déli részének újabb átkutatása alkalmával ennek a Krisztus előtti első évszázadból való várnak egyes falrészait még sikerült a kutatóknak megtalálniuk; apróbb próbaásatások pedig ugyanazt a kerámiát hozták napfényre, mely a tabáni ásatásokból ittmaradt.

A tabáni ásatás nem is lenne teljes, ha rövidesen nem követné a Gellérthegy déli részének a felkutatását. Ez a rész is állandóan lakott volt. Legjobban mutatja ezt az 1904-ben a vízművek építése alkalmával szórványosan előkerült kerámia, melyben a bodrogkeresztúri kultúra fűles köcsögeitől a késő bronz-koron át a késő La Tène grafitos agyagú csuporjáig minden megtalálható. A tabáni ásatás őskori szegényebb anyagai innen bővülnek ki legszebben. Ezen a területen kell megtalálnunk az eraviskok előkelőinek temetőjét is.

Az 1934. évi ásatások során ráakadtak a tabáni római őrtorony alapfalának egyik kis részletére is. Ezt a római őrtornyot Frigeridus Pannonia, Valéria katonai parancsnoka építette Krisztus után 374-ben. A fal római voltát eldöntötte a falazás technikája, a beépített római téglák és a környékén talált késő-római leletek. Sajátos késő-római hadi-építkezésre vallott az is, hogy mikor az őrtorony alapjait ásták, akkor először karókat, cölöpöket vertek a nyers anyagba, szorosan egymás mellé. Ezek harminc-negyven centiméter mélységre voltak leverve. Körülbelül ugyanannyira állottak ki a földből is és ezekre a cölöpökre öntötték az egykorúak a forró mészből ágyazott mészkőfalazást. Ugyanez a technika előfordul a nógrádverőcei római őrtoronyon is. A római vár mellett bizonyít, hogy a déli faltól 9.20 méterre megtalálta Nagy Lajos professzor a várat körülvevő árok egy részét, s ebbe leomolva a délnyugati sarokkal hatalmas darabját. Az őrtorony keleti fala az Atilla körút építésekor ment tönkre. Kisméretű lehetett. Hossza, szélessége 15–20 méter, megfelelt a csillaghegyi és budakalászi ugyancsak Frigeridus által emelt torony reteinek. S hogy építését Frigeridus nevével elválasztani nem lehet, bizonyítja az a sok bélyeges tégl is, mely a vezér és tisztjeinek nevét mutatja.

Sátorváros az Árpádok idején

Erősebben beszélte el azután Nagy Lajos doktor, hogy a rómaiak miképpen és mikor tában építhették az eskütéri Castellumot és vis-à-vis-ját, a tabáni őrtornyot, a pesti átkelés és rév védelmére. Elmondta azt is, hogy ásatásaik során elszórtan találtak középkori emlékeket is. Feltűnőnek találja, hogy a keltakori putrikra emlékeztető gödrök a középkorból is tömegesen kerültek elő. Ebből azt látja, hogy a Tabán a középkor folyamán erősen lakott volt. Egyes hamuvall telt gödrök mellett, melyeknek mélysége fél-métertől harmadfél méterig ment, találtak nyers agyag-talajban részben köralakú, részben négyszögletes formában haladó cölöplyukakat, melyek nyilvánvalóan a rév mellett sátoros ültő lakosság hagyatékához tartozhattak. A földbevert fakarók kerek és négyszögű sátrak tartói voltak s amellelt

szólnak, hogy a budai oldal ezen rév mellett területen még évszázadokig csak sátoros-telep létezett, mely a „sokadalom” vásártartás rendeltetésének jobban megfelelt, mint a kőből épített házak.

Ezek a középkori gödrök ajándékoztak meg bennünket a hazai középkori kerámia egyik legteljesebb és legalaposabban datálható csoportjával. Az egyik ilyen gödörben, mely színültig tele volt cseréppel, XV. századbéli pénzre bukkantak, ami azt bizonyítja, hogy a cserepek is a XV. századból valók, vagyis Mátyás vagy Zsigmond király idejéből. Nagy Lajos professzor azt hiszi, hogy egy lacikonyha berendezési anyagát, vagy felszerelését sikerült felfedeznie. A verem anyagát, amint említettük, apró darabokban találták meg. Egyik-másik nagyobb edényt néha száz darabból kellett összeragasztani, ami meglehetősen fárasztó és türelmet igénylő munka volt. A felfedezett holmik között különben voltak apróbb perselyek és talpaspoharak, melyeknek anyaga jól iszapolt és fehérre égetett, foytatásai az Árpád korabeli kerámiának. Több darabon a külső feneken keresztbélyeget találtak, melyek használata ugyancsak a korábbi századokra megy vissza, ugyancsak jelentkezik a keresztbélyeg egyes nagyobb edények félkör-alakú vastag szájpereimén is. A másik veremben az Árpád-kori kerámiára, jellegzetesen festett korsókra bukkantak. A nyomott román stílusra visszamenő formák mellett jelentkeznek már a zománcos köcsög is és új színt kap e század kerámiája azáltal, hogy archaizáló vonásként egyes edények perem alatti részén közbemenő benyomott díszeket találunk, (kereszt, sakk forma, függőleges vonalak, stb.), melyeket karikás vagy sarkantyú alakú forgóbélyegző segítségével még égetés előtt nyomtak be az edény oldalába. Jellegzetes, különálló fejezete ez a magyar kerámiának, mely lendületes, új forma-kiváltó haladás helyett a nyugodtságot keresi. Visszamegy a múltba, ahelyett, hogy a nyugati vagy itáliai kerámia vívmányainak értékesítésével új színt hozna a szerény, igénytelen napi használatra szánt cserépedényeire. Csak a zománc alkalmazását tanulta el az idegentől.

Meglepően érdekes a török hódoltság idejéből való gyűjtemény is. De hát ezekről egész könyvet, érdekes vaskos könyvet lehetne írni. Reméljük, hogy dr. Nagy Lajos professzor meg is írja ezt a könyvet.

Pásztor Mihály